

*Beogradska defektološka škola –
Belgrade School of Special Education
and Rehabilitation
Vol. 24, No. 3 (2018), str. 9-19*

UDK 159.922.072-056.36
81'22-056.36
616.899.6
*Originalni naučni rad – Empirical studies
Primljen – Received: 7.11.2018.
Prihvaćen – Accepted: 16.12.2018.*

*Razumevanje jednostavnih i složenih ekstralingvističkih standardnih i nestandardnih komunikacionih činova kod osoba sa Daunovim sindromom**

Mirjana ĐORĐEVIĆ^{1,**}, Nenad GLUMBIĆ¹,
Jovana STANKOVIĆ², Marija CVIJETIĆ³

¹*Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Srbija*

²*Osnovna škola „Momčilo Živojinović”, Mladenovac, Srbija*

³*Univerzitet u Novom Sadu – Pedagoški fakultet, Sombor, Srbija*

Standardna komunikacija podrazumeva produkciju i razumevanje komunikacionih činova uz poštovanje podrazumevanih pravila zaključivanja u komunikacionom lancu. Sa druge strane, nestandardnu komunikaciju karakteriše kršenje osnovnih pravila zaključivanja u pomenutom lancu. U odnosu na dužinu i opterećenost inferencijalnog komunikacionog lanca, svi standardni i nestandardni komunikacioni akti se dele na jednostavne i složene.

Cilj ovog rada je utvrđivanje postojanja razlika u razumevanju jednostavnih i složenih ekstralingvističkih standardnih i nestandardnih činova kod osoba sa Daunovim sindromom.

Uzorkom ovog istraživanja obuhvaćeno je 30 osoba sa Daunovim sindromom, oba pola, starosti od 12-45 godina. Za potrebe procene razumevanja ekstralingvističkih aspekata pragmatike korišćena je Subskala ekstralingvističkog razumevanja iz Baterije za procenu komunikacije (ABaCO, The Assessment Battery for Communication, Sacco et al., 2008).

* Rad je nastao kao rezultat istraživanja na projektu „Socijalna participacija osoba sa intelektualnom ometenošću” (ev. br. 179 017) koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

** Mirjana Đorđević, mira.djordjevic81@gmail.com

Dobijeni rezultati pokazuju da su osobe sa Daunovim sindromom uspješnije u razumevanju jednostavnih standardnih ekstralingvističkih činova u poređenju sa složenim. Takođe, uspješniji su i u zadacima razumevanja jednostavnih ironičnih i iskaza prevare.

Ključne reči: *komunikacioni lanac, ironija, prevara*

Uvod

Pragmatske sposobnosti prevazilaze lingvističke i u sebe uključuju i ekstralingvističke i paralingvističke sposobnosti (Bara, Bosco, & Bucciarelli, 1999). Ekstralingvistička komunikacija predstavlja neverbalni aspekt komunikacije, zasnovan na pokretima pojedinih delova tela ili tela u celini, a u cilju prenošenja poruke komunikacionom partneru

Među najčešće korišćenim ekstralingvističkim znacima, nalaze se pokreti ruku. Gestikulacija kontinuirano prati govor, dopunjava sadržaje verbalne komunikacije i često se koristi i u situacijama kada govornik ne raspolaze rečima ili su mu reči nedovoljne za iskazivanje poruke.

Razumevanje ekstralingvističkih činova podrazumeva proces dekodiranja, odnosno identifikovanja značenja znakova koji su upotrebljeni u komunikaciji.

Standardni i nestandardni ekstralingvistički komunikacioni činovi

Konverzacioni lanac, bio on lingvistički ili ekstralingvistički se sastoji iz pet faza i specifičnih zadataka u tim fazama, koje je potrebno realizovati tačno utvrđenim redosledom. Ukoliko se neka od faza ne završi do kraja to će implicirati prekidanje konverzacionog lanca (Bara, 2011; Sacco et al., 2008).

Pomenute faze kroz koje se prolazi da bi se dosegulo pravo značenje govornikovog ekstralingvističkog izraza su:

1. Faza ekspresije – sagovornik prepozna šta je govornik pokazao, odnosno sagovornik ima zadatak da rekonstruiše mentalno stanje govornika.
2. Faza značenja – sagovornik rekonstruiše sve ono što je pokazano i traga za komunikativnom namerom govornika. Za ostvarivanje prve dve faze, važna je i sposobnost govornika da predvidi kako će sagovornik rekonstruisati njegov iskaz i kako će prepoznati njegovu nameru.

3. Faza komunikacionog efekta – u okviru ove faze razlikuju se dve podfaze – atribucije i podešavanja. Uspeh treće faze je direktno povezan sa sposobnošću sagovornika da mentalno obradi iskaz, ali i sa njegovom ličnom motivacijom. U okviru faze atribucije sagovornik pripisuje mentalna stanja i verovanja govorniku, dok se faza podešavanja ogleda u fleksibilnosti tih pripisanih mentalnih stanja i njihovom eventualnom menjanju u zavisnosti od karakteristika govornikovog izlaganja.
4. Faza reakcije – sagovornik reaguje na ekstralingvistički iskaz govornika tako što oblikuje svoje komunikacione namere pri davanju odgovora.
5. Faza odgovora – sagovornik replicira govorniku (Bara, 2011; Sacco et al., 2008).

Pod standardnom komunikacijom autori podrazumevaju produkciju i razumevanje direktnih i indirektnih ekstralingvističkih komunikacionih činova uz poštovanje podrazumevanih pravila zaključivanja, odnosno poštovanje svih pet faza konverzionog lanca. Sa druge strane, nestandardnu komunikaciju karakteriše inhibicija ili kršenje osnovnih pravila zaključivanja, a kao njeni osnovni primeri se navode ironija i obmana (Bara et al., 1999; Bara, 2011).

Razlika između jednostavnih i složenih ekstralingvističkih komunikacionih činova

Jednostavni standardni ekstralingvistički činovi su oni koji direktno upućuju na određenu aktivnost ili ponašanje, dok razumevanje složenog ekstralingvističkog standardnog iskaza zahteva prolazak kroz kompleksni proces zaključivanja o mogućim značenjima poruke (Bosco et al., 2004).

Jednostavna ekstralingvistička ironija podrazumeva da sagovornici dele znanja o nekoj situaciji i da je ekstralingvistički iskaz u kontrastu sa pozadinom na koju se odnosi. U složenoj ironiji partner ne može tako jednostavno samo na osnovu kontrasta da zaključi da je iskaz ironičan, već mora da prođe nekoliko koraka u procesiranju informacija, da izvodi suptilnije zaključke kako bi shvatio da je značenje iskaza u suprotnosti sa zajedničkim verovanjima (Bosco & Bucciarelli, 2008).

U zavisnosti od složenosti i dužine komunikacionog inferencijalnog lanca, razlikuju se jednostavne i složene prevare. Kod jednostavnih prevara

govornik subjektivno ne veruje u iskaz, ali se pretvara da veruje u to, i to lažno uverenje koje predstavlja poricanje realne situacije prenosi na sagovornika. Ukoliko je lanac za izvođenje zaključaka duži i složeniji, pa se govornik ne zadrži na samom poricanju istinitog iskaza, nego dodatnim lažnim ekstralingvističkim iskazima govornika prevede u nov konverzacioni lanac, govorimo o složenim prevarama (Bara et al., 1999).

Ekstralingvističke sposobnosti kod osoba sa Daunovim sindromom

Deca sa Daunovim sindromom se dosta oslanjaju na gestove kako bi kompenzovala poteškoće u govoru. Smatra se da je upotreba gestova kod dece sa ovim poremećajem ili uporediva sa upotrebom gestova kod dece tipičnog razvoja ili čak dosta veća nego kod njih. U literaturi se najčešće nailazi na informacije da deca sa Daunovim sindromom više preferiraju upotrebu gestova nego produkciju glasova (Chan & Lacono, 2001, prema Zampini & D'Odorico, 2009). Razlog veće upotrebe gestova može se pripisati teškoćama u usmenom govoru s kojim se ova deca suočavaju (Stoel-Gammon, 2001, prema Zampini & D'Odorico, 2009). Ove osobe koriste gestove kao važno komunikaciono sredstvo duži period nego deca tipičnog razvoja (Franco & Wishart, 1995, prema Zampini & D'Odorico, 2009).

Rezultati jednog preliminarnog istraživanja na malom uzorku odraslih osoba sa Daunovim sindromom pokazuju da se ove osobe ne razlikuju statistički značajno u ekstralingvističkoj produkciji i razumevanju u poređenju sa ispitanicima sa intelektualnom ometenošću nepoznate etiologije (Đorđević, Glumbić, & Brojčin, 2018).

Iako je ispitivanje razlika u razumevanju jednostavnih i standardnih ekstralingvističkih komunikacionih akata bilo predmet nekih studija kod dece tipičnog razvoja (Bosco et al., 2004; Bosco & Bucciarelli, 2008), dece oštećenog sluha (De Marco, Colle, & Bucciarelli, 2007), kao i kod odraslih osoba sa traumatskim povredama mozga (Cutica, Bucciarelli, & Bara, 2006), takva istraživanja nisu realizovana u populaciji osoba sa Daunovim sindromom.

Cilj

Cilj ovog rada je utvrđivanje postojanja razlika u razumevanju jednostavnih i složenih ekstralingvističkih standardnih i nestandardnih činova kod osoba sa Daunovim sindromom.

Metod

Uzorak

Uzorkom ovog istraživanja obuhvaćeno je 30 osoba sa Daunovim sindromom starosti od 12-45 godina (AS = 22,10, SD = 9,704). Ispitanici su ujednačeni prema polu (17 ispitanika muškog pola i 13 ispitanika ženskog pola; $\chi^2=0,533$; $df=1$; $p=0,465$). Svi ispitanici u okviru ovog uzorka funkcionišu na nivou umerene intelektualne ometenosti, sa skorovima na Ravenovima matricama u opsegu od 5-16 (AS=10,60; SD=2,59).

Instrumenti

U istraživanju su za potrebe potvrđivanja intelektualne ometenosti korišćene Ravenove progresivne matrice (Raven & Raven, 1998), koje predstavljaju neverbalni test inteligencije. U okviru ovog instrumenta zadaci su organizovani u nekoliko serija, i poredani su po težini. Ispitanik u svakom zadatku treba da otkrije specifičan odnos među figurama na slici i da odabere onu koja se uklapa. Sirovi Raven skor se dobija sabiranjem svih tačnih odgovora na testu. Viši skor ukazuje na veći broj tačnih odgovora i na bolje rezultate. Vrednosti sirovog skora se kreću u rasponu od 0-60, a u okviru korišćenog testa ima 60 zadataka. Koeficijent relijabilnosti ovog testa je visok i iznosi 0,96, dok je retest relijabilnosti ovog testa 0,88 (Raven & Raven, 1998).

Za potrebe procene razumevanja ekstralingvističkih aspekata pragmatike korišćena je Subskala ekstralingvističkog razumevanja iz Baterije za procenu komunikacije (ABaCO, *The Assessment Battery for Communication*, Sacco et al., 2008). Unutar Subskale ekstralingvističkog razumevanja korišćenisu sledeće podskale: Ekstralingvističko standardno razumevanje (4 ajtema), Ekstralingvističko razumevanje ironije (4 ajtema) i Ekstralingvističko razumevanje prevare (4 ajtema). Tačan odgovor na svakom ajtemu označava se ocenom jedan, a netačan ocenom nula. Da bi ostvario jedan bod ispitanik mora da razume ekstralingvistički akt ili gest. U okviru ovog istraživanja Kronbahov alfa koeficijent iznosi 0,94 na Subskali Ekstralingvističko razumevanje.

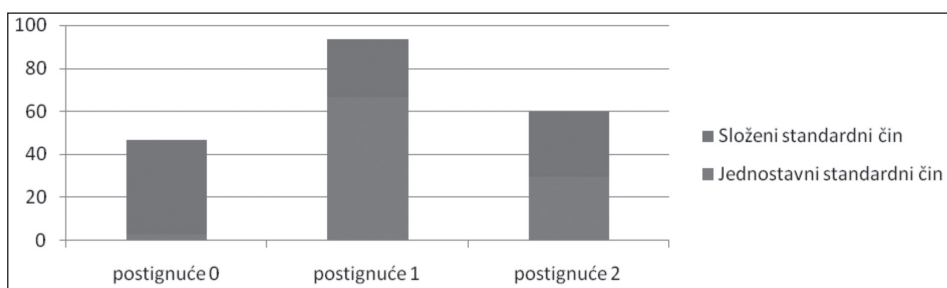
Rezultati istraživanja

U Tabeli 1 dat je prikaz postignuća ispitanika.

Tabela 1. Postignuća ispitanika sa Daunovim sindromom na zadacima ekstralingvističkog razumevanja

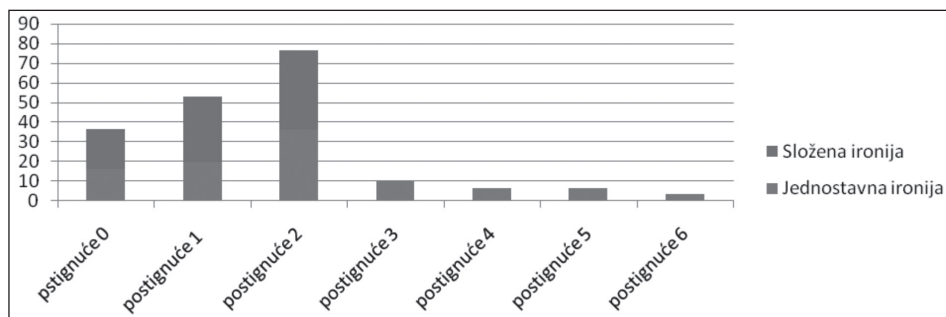
		Min	Maks.	AS	SD
Razumevanje standardnih ekstralingvističkih komunikacionih činova	Jednostavni čin	0	2	1,26	0,520
	Složeni čin	0	2	0,86	0,860
Razumevanje ekstralingvističke ironije	Jednostavna ironija	0	6	2,03	1,564
	Složena ironija	0	3	1,33	0,884
Razumevanje ekstralingvističke prevare	Jednostavna prevara	0	6	2,76	1,959
	Složena prevara	0	6	2,20	1,689

Na Grafikonu 1 prikazana je procentualna zastupljenost ukupnih skorova (nula, jedan ili dva) na zadacima za procenu razumevanja jednostavnih i složenih standardnih ekstralingvističkih činova. Analizom grafikona primetna je veća učestalost totalnog neuspeha na razumevanju složenih standardnih činova.

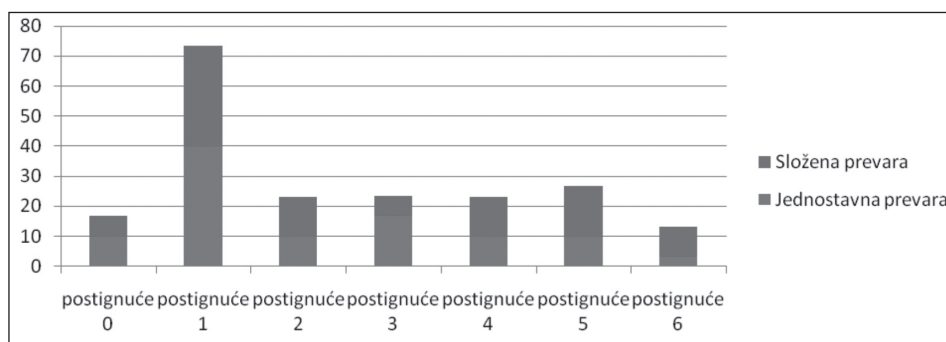
Grafikon 1. Zastupljenost različitih postignuća na zadacima za procenu razumevanja jednostavnih i složenih ekstralingvističkih standardnih činova

U Grafikonu 2 prikazana je procentualna zastupljenost od najnižih do najviših skorovana zadacima za procenu razumevanja ekstralingvističkih jednostavnih i složenih ironičnih činova. Iz datog prikaza može se uočiti da ispitanici uopšte ne ostvaruju više skorove na zadacima složene ironije.

Grafikon 2. Zastupljenost različitih postignuća na zadacima za procenu razumevanja jednostavnih i složenih ekstralingvističkih ironičnih činova

Na Grafikonu 3 predstavljena je procentualna zastupljenost svih skoreva na zadacima za procenu razumevanja ekstralingvističkih jednostavnih i složenih iskaza prevare.

Grafikon 3. Zastupljenost različitih postignuća na zadacima za procenu razumevanja jednostavnih i složenih ekstralingvističkih iskaza prevare

T testom je procenjena razlika između razumevanja jednostavnih i složenih standardnih činova i dobijeni rezultati pokazuju da su osobe sa Daunovim sindromom statistički značajno uspešnije na zadacima razumevanja jednostavnih standardnih ekstralingvističkih činova ($t(29) = 13,321$; $p = 0,000$). Takođe, ispitanici značajno bolje razumeju i jednostavne ekstralingvističke ironične iskaze od onih složenih ($t(29) = 7,119$; $p = 0,000$), kao i jednostavne iskaze prevare u poređenju sa složenim iskazima ($t(29) = 7,773$; $p = 0,000$).

Diskusija

S obzirom na to da se u literaturi navodi da su osobe sa Daunovim sindromom prilično uspešne u ekstralingvističkom razumevanju, cilj ovog istraživanja bio je utvrđivanje postojanja razlika između sposobnosti razumevanja jednostavnih i složenih ekstralingvističkih izraza, kako standardnih, tako i nestandardnih.

Dobijeni rezultati pokazuju da su ovi ispitanici značajno uspešniji u razumevanju jednostavnih standardnih ekstralingvističkih akata, u poređenju sa razumevanjem složenih standardnih činova. Isti nalaz, prisutan je i kod razumevanja jednostavne ironije, i jednostavne prevare. Rezultati našeg istraživanja u skladu su sa drugim rezultatima u literaturi.

Bosko i saradnici (Bosco et al., 2004) slično istraživanje sprovede na uzorku od 300 dece uzrasta od pet do osam godina i dobijaju da se u svim uzrasnim grupama pokazuje jasna diskrepanca između razumevanja jednostavnih i složenih ekstralingvističkih činova, odnosno da su deca značajno uspešniju u razumevanju jednostavnih standardnih i nestandardnih akata. Ovakve nalaze objašnjavaju time da složenost i dužina inferencijalnog komunikacionog lanca utiče na sposobnost ekstralingvističkog razumevanja kod dece. Bara (Bara, 2011) dodatno ističe da se dužina inferencijalnog komunikacionog lanca može smatrati relevantnim faktorom koji utiče na komunikativne performanse dece. Nadalje, neki autori ističu da za razumevanje figurativnih izraza presudan značaj ima dužina inferencijalnog komunikacionog lanca, ali ne i njegova sintaksička složenost (Bosco, Vallana, & Bucciarelli, 2012).

Slične nalaze dobijaju i Bosko i Bucareli (Bosco & Bucciarelli, 2008) na uzorku od 96 dece tipičnog razvoja, uzrasta od šest do 10 godina. Ovi autori ukazuju i na to da se pored relativno boljeg razumevanja jednostavnih akata od složenih, uočava i trend da se sa uzrastom povećava sposobnost razumevanja složenih akata. Odnosno, pokazuje se da se na najstarijem uzrastu od 10 godina ne uočavaju razlike između razumevanja jednostavne i složene prevare, kao i da su zadaci razumevanja ironije zahtevniji od zadataka za provenu razumevanja prevare.

U jednom istraživanju, procenjivana je ekstralingvistička sposobnost odraslih osoba sa traumatskim povredama leve i desne hemisfere i rezultati pokazuju da kod obe grupe ispitanika postoji razlika između razumevanja jednostavnih i složenih ekstralingvističkih akata u korist jednostavnih

(Cutica et al., 2006). Slični nalazi dobijeni su i kod dece oštećenog sluha (De Marco et al., 2007).

Zaključna razmatranja

Osobe sa Daunovim sindromom uspešnije razumeju jednostavne standardne ekstralingvističke akte u poređenju sa složenim. Takođe, uspešniji su i u zadacima razumevanja jednostavnih ironičnih i iskaza prevare. Dobijeni nalazi odgovaraju nalazima u istraživanjima koja su realizovana na deci tipične populacije, deci oštećenog sluha, kao i na odraslim ispitanicima sa traumatskim povredama mozga. Pretpostavka na osnovu navoda iz literature je da se ovakvi rezultati mogu objasniti uticajem dužine inferencijalnog niza koji određuje broj potencijalnih značenja poruke, odnosno dužinom puta kojim se dolazi do zaključnog rešenja prenete poruke.

Literatura

- Bara, B. (2011). Cognitive pragmatics: The mental processes of communication. *Intercultural Pragmatics*, 8(3), 443–485.
- Bara, B., Bosco, F., & Bucciarelli, M. (1999). Developmental pragmatics in normal and abnormal children. *Brain and Language*, 68(3), 507–528.
- Bosco, F. M., & Bucciarelli, M. (2008). Simple and complex deceits and ironies. *Journal of Pragmatics*, 40(4), 583–607.
- Bosco, F. M., Sacco, K., Colle, L., Angeleri, R., Enrici, I., Bo, G., & Bara, B. G. (2004, January). Simple and complex extralinguistic communicative acts. In *Proceedings of the Annual Meeting of the Cognitive Science Society* (Vol. 26, No. 26).
- Bosco, F. M., Vallana, M., & Bucciarelli, M. (2012). The inferential chain makes the difference between familiar and novel figurative expressions. *Journal of Cognitive Psychology*, 24(5), 525–540.
- Cutica, I., Bucciarelli, M., & Bara, B. G. (2006). Neuropragmatics: Extralinguistic pragmatic ability is better preserved in left-hemisphere-damaged patients than in right-hemisphere-damaged patients. *Brain and Language*, 98(1), 12–25.

- De Marco, I., Colle, L., & Bucciarelli, M. (2007). Linguistic and extralinguistic communication in deaf children. *Journal of Pragmatics*, 39(1), 134–158.
- Đorđević, M., Glumbić, N., & Brojčin, B. (2018). Razlike između pragmatičkih sposobnosti odraslih osoba sa Daunovim sindromom i osoba sa intelektualnom ometenošću nepoznate etiologije – preliminarno istraživanje. *Beogradska defektološka škola*, 24(2), 29–40.
- Raven, J., & Raven, J. C. (1998). *Priručnik za Ravenove progresivne matrice i ljestvice rječnika. Standardne progresivne matrice*. Jastrebarsko: Naknada Slap.
- Sacco, K., Angeleri, R., Bosco, F. M., Colle, L., Mate, D., & Bara, B. G. (2008). Assessment Battery for Communication – ABaCo: A new instrument for the evaluation of pragmatic abilities. *Journal of Cognitive Science*, 9(2), 111–157.
- Zampini, L., & D’Odorico, L. (2009). Communicative gestures and vocabulary development in 36-month-old children with Down’s syndrome. *International Journal of Language & Communication Disorders*, 44(6), 1063–1073.

UNDERSTANDING OF SIMPLE AND COMPLEX EXTRALINGUISTIC STANDARD AND NON-STANDARD COMMUNICATION ACTS IN PERSONS WITH DOWN SYNDROME

Mirjana Đorđević¹, Nenad Glumbić¹, Jovana Stanković², Marija Cvijetić³

¹*University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation, Serbia
Primary School “Momčilo Živojinović”, Mladenovac, Serbia*

³*University of Novi Sad – Faculty of Education, Sombor, Serbia*

Abstract

Standard communication involves the production and understanding of communication acts by respecting the default rules of concluding in communication chain. On the other hand, non-standard communication is characterized by a violation of the basic rules of concluding in the aforementioned chain. In relation to the length and load of the inferential communication chain, all standard and non-standard communication acts are divided into simple and complex.

The aim of this work is to determine the existence of differences in the understanding of simple and complex extralinguistic standard and non-standard acts in persons with Down syndrome.

The sample of this study included 30 persons with Down syndrome, both gender, ages 12-45. For the needs of assessing the understanding of the extralinguistic aspects of pragmatics, the Subcale of Extralinguistic Understanding from the Battery for the Assessment of Communication was used (ABaCO, The Assessment Battery for Communication, Sacco et al., 2008).

The obtained results show that people with Down syndrome are more successful in understanding simple standard extralinguistic acts compared to the complex ones. Also, they are more successful in the tasks of understanding simple ironic and deceptive statements.

Key words: communication chain, irony, deception